

CUVÂNTUL-TERMEN ÎN TRIDIMENSIONALITATEA LIMBII ROMÂNE

Eugenia Mincu, Aliona Busuioc, Nadejda Țurcan

Catedra Limba Română și terminologie medicală USMF „Nicolae Testemițanu”

„Cuvântul e, pare-se, singura predestinare a omului...”

A. de Lamartine

Summary

The word-term in Romanian language tridimensionality

The language in its tridimension (word – object, word – word, word – ego hic nunc) is an intellectual reflection of the time’s spirit, of the existing reality. Actualisation of the language in different spheres of additional Knowledge (scientific) suggests the existence of a specialized language (terminology). At different levels of analysis the scientific style in general and the terminology, especially, differs from the common fictional language by a series of characteristics: existence of the words formed by combination of other words, their polisemantism in various domains of activity.

Rezumat

Limba în tridimensionalitatea ei (cuvânt → obiect, cuvânt → cuvânt, cuvânt → *ego hic nunc*) este o reflectare intelectuală a spiritului vremii, a realității existente. Actualizarea limbii în diverse domenii de cunoaștere suplimentară (științifică) presupune existența limbajului specializat (terminologia). La diverse niveluri de analiză, stilul științific, în general, și terminologia, în particular, se diferențiază de limba literară comună printr-o serie de caracteristici: existența cuvintelor plurilexeme (formate prin afixoidare), polivalența semantică a afixoidelor în diverse domenii de activitate.

Obiective

Stabilirea poziției pe care cuvântul-termen și-l rezervă în tridimensionalitatea limbii; identificarea surselor diferențelor în crearea cuvântului uzual și a cuvântului-termen.

Actualitatea temei

Limba *in perpetuum mobile* reprezintă o tridimensionalitate:

I. Dimensiunea semantică *cuvânt* → *obiect*.

II. Dimensiunea sintactică *cuvânt* → *cuvânt*.

III. Dimensiunea pragmatică *cuvânt* → *ego hic nunc*, perfect în a identifica, a explica, a crea și, chiar, a prognoza noul în limbă, exprimat prin diverse unități lexicale.

I. *Dimensiunea semantică*. Prima axă, *cuvânt* → *obiect*, reprezintă legătura indispensabilă a cuvântului de obiect, căci „o limbă este formată dintr-un anumit număr de obiecte exterioare, pe care spiritul le utilizează ca semne” [F. de Saussure, 2004, p. 212] și ea, limba, „este focul în care reprezentările obiectelor își mustuiesc materialitatea și nu lasă ideea lor abstractă și generală.”(T. Maiorescu).

Aici se includ cuvintele nominative (care reprezintă 90% din totalul cuvintelor existente).

Fiecare dimensiune are o semantică a sa. Primei dimensiuni îi sunt caracteristice: sensul lexical al cuvântului, clasificarea cuvintelor (nominative: substantiv, adjectiv, verb; și nenominative), unele categorii gramaticale (categoria genului etc.).

Noul în limbă este exprimat prin cuvinte-împrumuturi sau prin mijloace proprii de formare a cuvintelor. Formarea cuvintelor și, în special, compunerea ca mecanism de formare a noilor unități lexicale care să exprime „raportul natural” dintre lucruri [F. de Saussure, 2004, p. 214] o atribuim primei axe, *cuvânt* → *obiect*, incluzând în semantica acesteia și relația motivațională; pornind de la motivarea inițială a cuvântului la eventualele modificări pe care le-ar suporta cuvântul de la un model la altul.

În prima dimensiune se includ circa 70 de mii de cuvinte virtuale, în memoria activă sau în cea pasivă, pe care vorbitorul le actualizează în actul de comunicare, având drept reper modele deja existente în limbă. Formarea de noi cuvinte este un act creativ în mecanismul căruia se ia în considerație motivantul (asociația gândurilor) și formatul (modelul lingvistic existent în limbă), două fațete ale cuvântului nou format. Aici, în prima axă, se includ cuvintele care au o motivație inițială: substantive, adjective, verbe, adverbe.

II *Dimensiunea sintactică*. A doua dimensiune rezidă în relația *cuvânt* → *cuvânt*, format prin actul motivației, prin abstractizare. Semantica acestei dimensiuni o formează relațiile dintre cuvinte, procedul de unire a unităților de limbă.

III. *Dimensiunea pragmatică*. A treia dimensiune o formează axa *cuvânt* → *ego hic nunc* care exprimă funcția deictică a cuvântului, deoarece într-o societate toate activitățile sunt dictate de existența necesităților (*dura necesitas*), iar lucrurile, fiind evenimente sociale în denominația acestor necesități, sunt ele însele funcția acestor lucruri [Rey A., 1979, p. 54].

Anume aceste *hic* și *nunc* ale societății fac să varieze întreg universul.

a) În această tridimensionalitate a limbii (*cuvânt* → *obiect*; *cuvânt* → *cuvânt*, *cuvânt* → *ego hic nunc*), cuvintele-termen compuse prin afixoidare se atașează la prima dimensiune (*cuvânt* → *obiect*), demonstrându-și caracterul onomasiologic (denumesc obiectul, sunt creații conștiente ale savanților).

Limba are o existență obiectivă, este tezaurul transmis din generație în generație unei comunități sociale (Al. Russo). Utilizarea limbii în acte concrete de comunicare (actualizarea limbii) se numește limbaj. Omul se comportă ca și cum el ar fi creatorul limbajului, în timp ce, dimpotrivă, limbajul este și rămâne stăpânul lui. Selecția mijloacelor lingvistice este condiționată de circumstanțele în care are loc comunicarea și care impune respectarea anumitor reguli la care se conformează vorbitorul. Aceste reguli țin de existența unor stiluri funcționale: oficial-administrativ, tehnico-științific, publicistic, colocvial și beletristic. Stilul științific este o variantă a limbii cu funcție de comunicare în domeniul tehnicii și al științei, iar procesul lingvistic desfășurat formează limbajul specializat.

Pentru a cunoaște limbajul nu este necesar de a cunoaște numai limba, ci și lucrurile. Bogăția limbajului este în raport direct cu ideile pe care trebuie să le exprime.

„Pentru a identifica „limba funcțională” [...] e necesar să parcurgem un drum lung și să distingem între: 1) cunoașterea limbii și cunoașterea lucrurilor...” [Coșeriu E., 2000, p. 250]; trebuie, prin urmare să facem o delimitare între cunoașterea lucrurilor și competența idiomatică.

„Deopotrivă și limbajele tehnice [...] corespund tradiției care se referă la cunoașterea lucrurilor înseși; acesta e valabil nu numai pentru limbajele științelor și ale tehnicilor stabilite ca atare, ci, de asemenea, pentru lexicul științei și al tehnicii populare: pentru tot ceea ce într-o tradiție lingvistică este „nomenclatură”. Aceste nomenclaturi merg mai departe de competența lingvistică propriu-zisă, dat fiind că implică o cunoaștere cu privire la lucrurile înseși, adică un tip de cunoaștere științifică și tehnică, populară.” [ibidem, p. 253].

De fapt, nomenclaturile nu sunt bine cunoscute de către toți vorbitorii unei comunități lingvistice, ci numai de anumite grupuri [...]; și, pe de altă parte, este întru totul posibil să știi bine o limbă și să nu știi, de exemplu, numele de flori sau de pești [ibidem, p. 253].

Deci necesitatea terminologică survine din necesitățile sociale de a cunoaște, de a recunoaște și de a manipula lucrurile. Această regulă, raportată la practica limbajului, este valabilă pentru toate domeniile de activitate socială; fiecare dintre care cuprinde o multitudine de lucruri proprii, cunoașterea cărora formează terminologia unui sau altui domeniu. Cunoașterea lucrurilor într-o anumită sferă de activitate este indispensabilă în formarea unui specialist vizavi de cunoașterea limbii propriu-zise și constituie un efort special pentru o cunoaștere suplimentară: în medicină – cunoașterea terminologiei medicale; în tehnică – cunoașterea terminologiei tehnice etc. Efortul suplimentar este orientat în cunoașterea instrumentului de activitate, care variază de la un domeniu la altul.

Savantul F. de Saussure [F. de Saussure, 2004, p. 21] menționa că limbajul este, de fapt, o *Instituție umană* considerând că această formulă exteriorizează raportul natural dintre lucruri

care [...] se conservă de-a lungul vremii ca element conducător, care rămâne stabil dincolo de orice schimbare.

Deci terminologia presupune un câmp de cunoaștere suplimentară, care include informații, denumiri de concepte dintr-un domeniu specializat sau în totalitatea domeniilor specializate; fiind o reprezentare motivată, deoarece:

- cunoștințele specializate pe care le propune nu coincid cu cele generale, ci sunt căpătate prin cunoaștere suplimentară;
- semnificația termenilor nu coincide cu semnificația cuvântului din limba generală (*șă* → *șaua turcească* a cutiei craniene (domeniul medicinei, anatomie);
- termenii sunt unități de vorbire care concentrează densitatea cunoștințelor specializate;
- precizia unei informații terminologice este asigurată prin folosirea termenului de către specialist, în comunicarea specialist → specialist.

Distincțiile limbajului specializat versus limba comună sunt sintetizate în tabelul 1.

Tabelul 1

Distincții ale limbajului specializat versus limbaj comun

Limba comună		Limba specializată
Caracteristici		Caracteristici
Creativitate, formare a cuvintelor	Spontană, obiectivă, motivată	Conștientă, ordonată, planificată, supravegheată, subiectivă, motivată, existența persoanelor implicate în formarea terminologiei
Paternitate	Creație comună a poporului	Artificială (ex. <i>biometrie</i> , 1902, Pearson), e posibil de identificat autorul care a propus termenul și data în care acesta a fost pus în circulație
Acceptabilitate și normă	Norma limbii este tradițională, comună, constantă; presupune o ordine recunoscută ca fiind obligatorie, fixată prin uz [Constantinescu Dobridor Gh., 1998, p. 227]; în sociolingvistică se disting două mari tipuri de normă: a) norma uzajului (norma funcțională, norma statistică, obiectivă); b) norma precisă (norma selectivă, reguli normative) [Colesnic-Codreanca L., 2002, p. 37]	Presupune socializarea, un acord între părțile implicate în folosirea terminologiei; utilizatorii dictează acceptarea / neacceptarea unui nou termen introdus în circulație; sunt organisme specializate (naționale sau internaționale) responsabile de normalizarea terminologică; norma este o acțiune prin care un organism special stabilește folosirea terminologică preferențială, excluzându-le pe celelalte la nivel de: a) instituțional; b) național; c) internațional
Funcționalitate, necesitate	Competență lingvistică; cuprinde cuvinte indispensabile comunicării cotidiene, desemnări generice	Competență lingvistică + „lucruri”; cuprinde cuvinte care derivă din cunoașterea mai exactă „a lucrurilor” și a numelor lor, prezente într-un domeniu de activitate sau altul
Efort de cunoaștere	Efort mediu de cunoaștere	Efort suplimentar de cunoaștere

Arie de utilizare	Utilizare generală; se include în vocabularul fundamental	Utilizat de un cerc restrâns de specialiști; se pretează la masa vocabularului
Utilizatori	Vorbitori de rând	Specialiști și cercetători dintr-un domeniu de activitate sau altul
Obiective	Comunicare uzuală	Comunicare specializată; completează limba comună, asigurându-i supraviețuire în condițiile dezvoltării tehnico-științifice
Nivel de funcționalitate	Nivel național	Nivel internațional; tendințe de unificare, de globalizare și de standardizare
Unități constitutive	Unități lingvistice; prezența polisemiei	Unități lingvistice și nonlingvistice, termen, „terminoelement” [Даниленко В., 1977, с. 9], unitate terminologică, unitate lingvistică terminologică (ULS); monosemie relativă
Atestarea în dicționare	<i>Lexicografia.</i> Elaborarea dicționarilor ale vocabularului fundamental care conțin: cuvânt-titlu, categorie gramaticală, origine, definiție, anumite explicații contextuale	<i>Terminografia.</i> Elaborarea dicționarilor specializate care conțin: termen-cuvânt-titlu, categorie gramaticală, origine, domeniu de utilizare, identificare a termenului, definiția (uneori, paternitatea), contextul în care este folosit.

Concluzii

Actualmente suntem martorii unei avalanșe coplesitoare de termeni neologici în toate domeniile de activitate. Afluxul de cuvinte (și de sensuri) noi, pătrunse în limbă într-o perioadă extrem de scurtă, produce modificări esențiale în modelele de formare a cuvintelor (revitalizarea modelului grec de compunere) și reflectă unele tendințe specifice vocabularului limbii române actuale:

- preferința pentru termeni analizabili;
- predominarea unităților lexicale terminologice în ansamblul împrumuturilor lexicale;
- economia lingvistică.

Bibliografie

1. Coseriu, E. Lecții de lingvistică generală. – Chișinău: Arc, 2000. 302 p.
2. Colesnic Codreanca, I. Sociolingvistica. Mic dicționar terminologic. – Chișinău: Museum, 2002. – 48 p.
3. Constantinescu Dobridor, C. Dicționar de termeni lingvistici. – București: Teora, 1998. – 3520 p.
4. Saussure, F. Scrieri de lingvistică generală. – Iași: Editura Polirom, 2004. – 352 p.
5. Rey, A. La terminologie: noms et notions. – Paris: Le Robert, 1979. – 127 p.
6. Даниленко, В. Лексика языка науки. Терминология. Авторефер. дисс. на соиск. учен. степени д-ра филолог. наук. – Москва: АН СССР, Ин-т рус. языка., 1977. – 41 с.